

Η «Θεωρία της Αργόσχολης Τάξης» στην Ομηρική Εποχή

Πασχάλης Αρβανιτίδης #, Νεόφυτος Παντελής Παπαδόπουλος *

Περίληψη

Η «Θεωρία της Αργόσχολης Τάξης» αποτελεί το σημαντικότερο ίσως έργο του θεμελιωτή των Θεσμικών Οικονομικών, Thorstein Veblen. Σε αυτό Veblen αναλύει τη διαμόρφωση και εξέλιξη των κοινωνικο-οικονομικών θεσμών με βάση την οικονομική συμπεριφορά της ανώτερης, «αργόσχολης», τάξης. Η παρούσα εργασία συνοψίζει τα βασικά στοιχεία της Βεμπλενικής θεωρίας και εξετάζει την εφαρμογή της στην Ομηρική εποχή, όπως αυτή παρουσιάζεται στην Ιλιάδα. Η Ιλιάδα αποτελεί μια σημαντική πηγή πληροφορίας για τις πρώιμες ελληνικές κοινωνίες των Σκοτεινών Αιώνων, μια περίοδο για την οποία οι διαθέσιμες γραπτές ιστορικές πηγές είναι ελάχιστες. Το έπος, παράλληλα με τα γεγονότα του πολέμου, σκιαγραφεί τα χαρακτηριστικά και τη συμπεριφορά της αργόσχολης τάξης, αλλά και της κοινωνίας ολόκληρης, προσφέροντας πολύτιμο υλικό για την κατανόηση, αξιολόγηση και τεκμηρίωση των βασικών εννοιών της Βεμπλενικής θεωρίας.

Λέξεις κλειδιά: *Ιλιάδα, Σκοτεινοί Αιώνες, Θεωρία της Αργόσχολης Τάξης, Veblen*

Αναπληρωτής Καθηγητής, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

* Μ.Δ.Ε. στην Εφαρμοσμένη Οικονομική, Τμήμα Οικονομικών Επιστημών, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

1. Εισαγωγή

Ο Thorstein Veblen (1857-1929) είναι για πολλούς ο θεμελιωτής και ένας από τους βασικότερους εκπρόσωπους της Αυθεντικής Θεσμικής Σχολής των Οικονομικών (Hodgson 1998 2014). Ασκώντας έντονη κριτική στη συμβατική οικονομική σκέψη της εποχής του, ο Veblen πρότεινε μια εξελικτική και ολιστική προσέγγιση στην ανάλυση της οικονομίας. Σύμφωνα με τη θεώρηση αυτή, η οικονομική επιστήμη πρέπει να δώσει έμφαση στη μελέτη της εξέλιξης του οικονομικού συστήματος και όχι απλώς στη στατική ανάλυση επιμέρους οικονομικών φαινομένων.

Στη Θεωρία της Αργόσχολης Τάξης (εφεξής ΘΑΤ) (1899/1982), το πιο γνωστό και πιθανά το σπουδαιότερο έργο του, ο Veblen αναπτύσσει αυτές τις ιδέες και διατυπώνει μια τέτοια δυναμική ανάλυση του κοινωνικό-οικονομικού συστήματος και των θεσμών του, οι οποίοι διαμορφώνονται από την οικονομική συμπεριφορά της ανώτερης οικονομικά και κοινωνικά τάξης, της επονομαζόμενης «αργόσχολης τάξης» (εφεξής ΑΤ). Κύριο χαρακτηριστικό της συμπεριφοράς αυτής είναι ο χρηματικός ανταγωνισμός (pecuniary emulation) και η περίοπτη ή επιδεικτική σπατάλη (conspicuous waste) του πλούτου, με στόχο την κοινωνική αναγνώριση και εν τέλει την κοινωνική επιβολή. Όμως, πως πραγματώνονται αυτές οι συμπεριφορές; με ποιους μηχανισμούς η ΑΤ επιτυγχάνει την κοινωνική αναγνώριση; και πως διαμορφώνονται και εξελίσσονται στο χρόνο αυτές οι διαδικασίες και συμπεριφορές;

Στην ΘΑΤ, ο Veblen επιχειρεί να δώσει αυτές τις απαντήσεις εστιάζοντας στη διαμόρφωση και τα αποτελέσματα της οικονομικής συμπεριφοράς της ΑΤ κατά τα διάφορα οικονομικά στάδια της ανθρώπινης εξέλιξης: το ειρηνικό, το ληστρικό, το ημι-φιλειρηνικό και το φιλειρηνικό, όπως τα ονομάζει. Στην προσπάθειά του αυτή, ο Veblen αναλύει το πλαίσιο παραγωγής, την κοινωνικο-οικονομική δομή και τους θεσμούς κάθε εποχής, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο αυτά αλληλοεπιδρούν και εξελίσσονται στο χρόνο. Οι θεσμοί αποτελούν για τον Veblen το αποκρυστάλλωμα όλων αυτών των σχέσεων και δυναμικών σε κάθε εποχή. Είναι γι' αυτόν οι κοινωνικά επικυρωμένες συνήθειες σκέψης και συμπεριφοράς των ατόμων, τα οποία δεν λειτουργούν αυτόνομα αλλά στο πλαίσιο κοινωνικο-οικονομικών ομάδων, ή τάξεων όπως τις ονομάζει, στις οποίες εντάσσονται βάσει του ρόλου τους στην παραγωγική διαδικασία. Σε αυτό το πλαίσιο θεσμοί αποτελούν η ιδιοκτησία, η δουλεία, τα πρότυπα γούστου και κατανάλωσης, η φιλανθρωπία, η θρησκεία, κλπ.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να αναλύσει και να κατανοήσει τους κοινωνικο-οικονομικούς θεσμούς της εποχής της Ιλιάδας μέσα από το πρίσμα της Βεμπλενικής προσέγγισης όπως αυτή διατυπώνεται στη ΘΑΤ. Δηλαδή, με απλά λόγια, να δούμε την Ιλιάδα μέσα από το Βεμπλενικό φακό της ΘΑΤ. Για το σκοπό αυτό, θα προσπαθήσουμε να εντοπίσουμε στοιχεία τα οποία σηματοδοτούν συμπεριφορές χρηματικού ανταγωνισμού και περίοπτης σπατάλης στον ομηρικό άνθρωπο. Καθώς όμως σε κάθε Βεμπλενικό οικονομικό στάδιο οι συμπεριφορές αυτές εξελίσσονται, προσαρμόζονται και παίρνουν διαφορετική μορφή δημιουργείται μια επιπλέον πρόκληση: να ταξινομήσουμε την εποχή της Ιλιάδας σε κάποιο από αυτά τα στάδια και έτσι να ελέγξουμε και να επικυρώσουμε σε ένα βαθμό τη Βεμπλενική θεωρία. Είναι ενδιαφέρον να ειπωθεί ότι ενώ ο Veblen (1899/1982) συζητά την ευρύτερη εποχή στην οποία αναφέρεται η Ιλιάδα, ελάχιστα αναφέρεται στον Όμηρο (μόλις σε τρία σημεία), ενώ δεν υπάρχει καμιά συγκεκριμένη αναφορά είτε στην Ιλιάδα είτε στην Οδύσσεια.

Όπως είναι γνωστό, η Ιλιάδα (αλλά και η Οδύσσεια) αποτελεί μια σημαντική πηγή πληροφορίας για τις πρώιμες ελληνικές κοινωνίες που διαμορφώθηκαν μετά τη Μυκηναϊκή καταστροφή (Σκοτεινοί Αιώνες της Ελλάδας, 12^{ος}-8^{ος} αιώνας π.Χ.) (Powell και Morris 2009). Αν και έχει λογοτεχνική και όχι ιστορική υφή, η σημασία της ως πηγή πληροφοριών για την εποχή είναι τεράστια γιατί αποτελεί το μοναδικό ολοκληρωμένο γραπτό κείμενο εκείνης της περιόδου, δεδομένου ότι η Γραμμική Β' που χρησιμοποιεί ο Μυκηναϊκός πολιτισμός έχει εγκαταλειφθεί (τον 13^ο αιώνα π.Χ.) και υπάρχει ανάκτηση της γραφής (το λεγόμενο αλφάβητο) αρκετούς αιώνες αργότερα (στον 8^ο αιώνα π.Χ.). Η εποχή αυτή της αρχαίας ελληνικής ιστορίας έχει μεγάλο ενδιαφέρον διότι πρόκειται για την χρονική περίοδο που οι οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές δομές του προκλασικού και κλασικού πολιτισμού αρχίζουν να παίρνουν την πρώτη τους μορφή (Βουτυράς και Γουλάκη-Βουτυρά 2011, Σακελαρίου κ.α. 1999).

Η εργασία μας διαρθρώνεται ως εξής. Η επόμενη ενότητα προβαίνει σε μια σύντομη παρουσίαση των βασικών εννοιών που αναπτύσσονται στην ΘΑΤ, ενώ η τρίτη ενότητα προχωρά στην ανάλυση της Ομηρικής εποχής (όπως παρουσιάζεσαι στην Ιλιάδα) υπό την οπτική της ΘΑΤ. Η τελευταία ενότητα συνοψίζει τα βασικά πορίσματα της ανάλυσής μας.

2. Η Θεωρία της Αργόσχολης Τάξης: βασικές έννοιες

Ο Veblen στηρίζει την προσέγγισή του στη βάση της θεωρίας του Morgan (1877), ο οποίος αναφέρεται σε τρία διαδοχικά πολιτιστικά στάδια από τα οποία θεωρεί ότι περνά η ανθρωπότητα: της αγριότητας, της βαρβαρότητας και του πολιτισμού. Σε αυτά ο Veblen αντιστοιχίζει οικονομικά, ή παραγωγικά, στάδια: το ειρηνικό σε αυτό της αγριότητας, το ληστρικό και το ημι-φιλειρηνικό στη βαρβαρότητα, και το φιλειρηνικό ή σύγχρονο σε αυτό του πολιτισμού. Προφανώς, το τελευταίο στάδιο φτάνει ως την εποχή που ζει και γράφει το έργο του ο Veblen, δηλ τέλη του 19^{ου} αιώνα. Στο πλαίσιο αυτών των σταδίων εξετάζεται η διαμόρφωση και εξέλιξη των χαρακτηριστικών της ανθρώπινης φύσης (instincts), των συνθηκών επιβίωσης και παραγωγής, του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας και της κοινωνικής διαστρωμάτωσης, που τελικά διαμορφώνουν την οικονομική συμπεριφορά του ατόμου. Η τελευταία παρουσιάζεται ως αποτέλεσμα της έμφυτης τάσης (instincts) του ανθρώπου για μάθηση και δημιουργικότητα από τη μια, και του «ταξικού» ανταγωνισμού από την άλλη (Arvanitidis 2014). Η θέση αυτή είναι γνωστή ως Βεμπλενικός διαχωρισμός (Veblenian dichotomy) και αποτελεί κεντρική έννοια της Αυθεντικής Θεσμικής ανάλυσης (Waller 1982).

Τα στοιχεία της ανθρώπινης εργατικότητας (workmanship) και περιέργειας (idle curiosity) κατέχουν σημαντική θέση στο έργο του Veblen. Ο άνθρωπος, λέει ο Veblen, έχει από τη φύση του μια τάση να θέλει να δημιουργήσει, να εργαστεί, να μάθει, να εξηγήσει και να συνεργαστεί με άλλους ανθρώπους στη βάση συγκεκριμένων στόχων με απώτερο σκοπό την επιβίωση της ομάδας και την προαγωγή της ανθρώπινης ζωής. Στο ίδιο πλαίσιο δείχνει μια αποστροφή προς την χωρίς αντικειμενικούς στόχους εργασία, τη μάταιη προσπάθεια και τη σπατάλη των πόρων. Την επιδίωξη αυτή, δηλ. της επίτευξης ενός συγκεκριμένου και αντικειμενικού σκοπού, ο Veblen την αποκαλεί «ένστικτο της εργατικότητας»¹ και θεωρεί πως αποτελεί τη βάση για επιστημονική γνώση και τεχνολογική πρόοδο που οδηγούν στη

---

¹ Ο όρος ένστικτο (instinct) στον Veblen διαφέρει από τον σύγχρονο ορισμό που αποδίδει στο ένστικτο την έννοια της φυσικής, ζωώδους παρόρμησης, ελλείπει λογικής ή βούλησης. Εδώ νοείται ως ανθρώπινη προδιάθεση ή τάση συμπεριφοράς η οποία έχει τόσο βιολογικές όσο και κοινωνικές καταβολές, έχοντας διαμορφωθεί σε ένα ιστορικό – εξελικτικό πλαίσιο (Arvanitidis 2014).

βέλτιστη χρήση των πόρων, στην αύξηση της παραγωγικότητας και την οικονομική ανάπτυξη (Arvanitidis 2014).

Από την άλλη, ο Veblen διακρίνει μια δεύτερη, αντίρροπη τάση στην ανθρώπινη φύση που έχει τις ρίζες της στην αναπόφευκτη (λόγω σπανιότητας των πόρων) σύγκριση που γίνεται μεταξύ ατόμων ως προς τις ικανότητες και αποδοτικότητα τους. Η τάση αυτή, που χαρακτηρίζεται από απληστία, κτητικότητα, ανταγωνισμό και επιθετικότητα, αναφέρεται συνολικά ως «ληστρικό ένστικτο» (predatory instinct)¹ και λειτουργεί στη διαμόρφωση και ενίσχυση συμπεριφορών που αφορούν την αποχή από την παραγωγική εργασία, την προσοδοθηρία, την εκμετάλλευση και την κυριαρχία στους άλλους ανθρώπους, αλλά και την απόκτηση και επίδειξη πλούτου, δύναμης, κύρους και φήμης (Arvanitidis 2014). Οι συμπεριφορές αυτές αποκτούν «ταξική» έκφραση, με την ΑΤ να απέχει από κάθε παραγωγική εργασία και να χρησιμοποιεί το θεσμικό κατεστημένο (παραδόσεις, ιδεολογία, θρησκεία, πολιτικοί και διοικητικοί μηχανισμοί, κτλ.) προς ικανοποίηση των συμφερόντων της και επιβολή της στις παραγωγικές τάξεις, αντιστεκόμενη σε κάθε αλλαγή (και τεχνολογική πρόοδο) η οποία θα μπορούσε να απειλήσει την κυριαρχία της.

Τα δύο αυτά χαρακτηριστικά της ανθρώπινης υπόστασης, δηλ. το ένστικτο της εργατικότητας και το ληστρικό ένστικτο, αποτελούν δομικά στοιχεία της Βεμπλενικής οντολογίας και θεωρίας (Arvanitidis 2014, Waller 2016). Λειτουργούν ως αντίρροπες δυνάμεις που σε ένα βαθύτερο επίπεδο διαμορφώνουν την κοινωνικο-οικονομική δομή και τους θεσμούς κάθε εποχής, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο αυτά αλληλοεπιδρούν και εξελίσσονται στο χρόνο καθώς οι συνθήκες και τα χαρακτηριστικά αλλάζουν.

Στο πρώτο, ειρηνικό στάδιο κατά Veblen, κυρίαρχες αξίες είναι η συνεργασία και η αλληλεγγύη των μελών της ομάδας και το ένστικτο της εργατικότητας που κυριαρχεί οδηγεί στον συναγωνισμό με αντικείμενο την παραγωγική αποδοτικότητα προς όφελος ολόκληρης της ομάδας. Στο επόμενο στάδιο (ληστρικό), όπου αλλάζουν οι συνθήκες παραγωγής και επιβίωσης, αναδύεται το ληστρικό ένστικτο και έχουμε την πρώτη διάκριση των απασχολήσεων σε τιμητικές (κυνηγοί-πολεμιστές) και μη (λοιποί). Τα κριτήρια απόδοσης κοινωνικής εκτίμησης αλλάζουν καθώς οι κυνηγοί-πολεμιστές, θεματοφύλακες της ασφάλειας της ομάδας, ανταγωνίζονται τόσο μεταξύ τους όσο και με αντίστοιχους άλλων ομάδων, σε όρους ανδρείας ή «κατορθώματος». Έτσι, το κατόρθωμα γίνεται κύριο κριτήριο απόδοσης κοινωνικής εκτίμησης και

κύρους σε αυτό το στάδιο. Προϊόντα του κατορθώματος είναι τα λάφυρα, δηλ. τα τρόφιμα, τα όπλα, τα εργαλεία αλλά και οι γυναίκες των εχθρικών ομάδων. Τα λάφυρα πέρα από τους προφανείς, πρακτικούς σκοπούς, αποτελούν ένδειξη ανδρείας και η συσσώρευσή τους γίνεται αντικείμενο ανταγωνισμού. Επίσης, αποτελούν τα πρώτα στοιχεία ατομικής ιδιοκτησίας της διαμορφούμενης «ανώτερης» τάξης των κυνηγών-πολεμιστών (ως πρώιμη ΑΤ) .

Η κληροδότηση της ατομικής ιδιοκτησίας στις επόμενες γενιές έχει ως αποτέλεσμα την συσσώρευση της, την άνιση σύγκριση της με την ανδρεία (δηλ. τα κατορθώματα και τα νέα αποκτήματα-λάφυρα) του τρέχοντος κατόχου και, τελικά, την αυτόνομη αξία της ως κριτήριο απόδοσης κοινωνικής εκτίμησης και αντικείμενο ανταγωνισμού. Με αυτό τον τρόπο κατά τη μετάβαση από το ληστρικό στο ημι-φιλειρηνικό οικονομικό στάδιο εγκαινιάζεται ο χρηματικός ανταγωνισμός (*pecuniary emulation*) και αποκρυσταλλώνεται ο θεσμός της ΑΤ.

Ο χρηματικός ανταγωνισμός αφορά την προσπάθεια απόκτησης και συσσώρευσης πλούτου ως ένδειξη κοινωνικής καταξίωσης και κύρους. Η κατοχή πλούτου όμως από μόνη της δεν είναι αρκετή για την εξασφάλιση της κοινωνικής εκτίμησης· απαιτείται ο πλούτος αυτός να προβάλλεται, να επιδεικνύεται και να γίνεται φανερός σε όλους. Αυτό επιτυγχάνεται με δυο τρόπους. Ο πρώτος ονομάζεται «περίοπτη σχόλη» (*conspicuous leisure*) και αφορά την αποχή από χρήσιμη, παραγωγική εργασία. Ωστόσο, περίοπτη σχόλη δεν σημαίνει απαραίτητα οκνηρία ή αεργία, απλά κατανάλωση του χρόνου σε μη παραγωγικές εργασίες (όπως η ενασχόληση με τα σπορ, η εκμάθηση μουσικής, η φροντίδα κατοικίδιων ζώων, κτλ.) ως ένδειξη της οικονομικής ευρωστίας του ατόμου και επομένως και της κοινωνικής του θέσης. Έτσι όσο πιο έκδηλη (περίοπτη, επιδεικτική) είναι η αποχή από παραγωγική εργασία και η σπατάλη χρόνου και προσπάθειας, τόσο μεγαλύτερη κατοχή πλούτου υποδηλώνει και αντίστοιχα κατατάσσει το άτομο στην ανώτερη κοινωνικά ΑΤ. Είναι σημαντικό να αναφέρουμε ότι η περίοπτη σχόλη δεν περιορίζεται μόνο στο άτομο αλλά μπορεί να συμπεριλαμβάνει την οικογένεια και τον «οίκο» του ανθρώπου. Αυτή αναφέρεται ως «αντιπροσωπευτική σχόλη» (*vicarious leisure*) και αφορά την αποχή από παραγωγική εργασία που απολαμβάνει η σύζυγος, η ευρύτερη οικογένεια, ακόμη και μέρος του υπηρετικού προσωπικού, για λογαριασμό της κεφαλής του οίκου. Όπως αναφέρει ο Veblen (1899/1982:80) «η κατοχή και η συντήρηση σκλάβων που απασχολούνται στην παραγωγή αγαθών μαρτυράει

πλούτο και ανδρεία, αλλά η συντήρηση υπηρετών οι οποίοι δεν παράγουν τίποτα μαρτυράει ακόμη μεγαλύτερο πλούτο και υψηλότερη κοινωνική θέση».

Η δεύτερη στρατηγική κοινωνικής επίδειξης του πλούτου ονομάζεται «περίοπτη κατανάλωση» (conspicuous consumption) και αφορά τη επιδεικτική σπατάλη πόρων για την απόκτηση αγαθών τα οποία όχι μόνο είναι ιδιαίτερα δαπανηρά αλλά συνήθως έχουν και μικρή χρησιμότητα (π.χ. αγαθά πολυτελείας). Παρόμοια με τη σχόλη, ο Veblen παρατηρεί την εμφάνιση της «αντιπροσωπευτικής κατανάλωσης» (vicarious consumption), κυρίως στην περίπτωση μεγάλου κατεχόμενου πλούτου, με την οικογένεια και μέρος του υπηρετικού προσωπικού να καταναλώνουν περίοπτα για λογαριασμό του οίκου, ενώ η κατανάλωση μπορεί να αφορά και τρίτους, δηλ. φίλους, γνωστούς ή ακόμα και ανταγωνιστές, στους οποίους προσφέρονται πολυτελή δώρα ή διοργανώνονται γιορτές και εκδηλώσεις προς τιμήν τους. Ο θεσμός της περίοπτης κατανάλωσης αναδεικνύεται πλήρως και αποκρυσταλλώνεται στο ημι-φιλειρηνικό στάδιο (λόγω εδραίωσης του θεσμού της ατομικής ιδιοκτησίας), αν και ο Veblen αναφέρει ως πρώιμη μορφή περίοπτης κατανάλωσης κατά το ληστρικό στάδιο την περίπτωση όπου οι πολεμιστές-κυνηγοί επιλέγουν και καταναλώνουν πρώτοι (έναντι των υπολοίπων) τρόφιμα και άλλα αγαθά της ομάδας.

Στην ΘΑΤ, η περίοπτη σχόλη και η περίοπτη κατανάλωση συνθέτουν τον «κανόνα της περίοπτης σπατάλης» (canon of conspicuous waste) και αποτελούν στοιχεία του ευρύτερου θεσμού του χρηματικού, ή κοινωνικού ή ταξικού, ανταγωνισμού για εκτίμηση, κύρος και δύναμη. Σύμφωνα με αυτόν, όχι μόνο η ανώτερη ΑΤ αλλά και οι άλλες κοινωνικές τάξεις επιδίδονται σε συμπεριφορές περίοπτης σπατάλης· τα μέλη της πρώτης για να επιδείξουν και να διατηρήσουν την κοινωνική τους θέση, και οι υπόλοιποι μιμούμενοι την ΑΤ σε μια προσπάθεια κοινωνικής αναρρίχησης και αύξησης του κοινωνικού τους κύρους και δύναμης. Ως αποτέλεσμα, οι προαναφερθέντες θεσμοί διαποτίζουν ολόκληρη την κοινωνία διαμορφώνοντας συμπεριφορές και πρότυπα περίοπτης σπατάλης που διατρέχουν κάθε κοινωνική τάξη και κάθε άτομο. Ωστόσο, καθώς η ΑΤ βρίσκεται στην κορυφή της κοινωνικής ιεραρχίας, είναι τα δικά της αξιακά κριτήρια και οικονομική συμπεριφορά που επιβάλλονται ως πρότυπα σε όλη την κοινότητα.

Περνώντας στο τελευταίο, φιλειρηνικό, στάδιο, αλλαγές στις συνθήκες ζωής και τις παραγωγικές διαδικασίες έρχονται να προσαρμόσουν και να αναδιαμορφώσουν τους θεσμούς που αναφέραμε. Η αστικοποίηση του πληθυσμού, η αποξένωση, οι

απρόσωπες κοινωνικές σχέσεις και η αυξημένη κινητικότητα (φυσική και κοινωνική) των ατόμων μειώνουν τις δυνατότητες αποτελεσματικής επίδειξης πλούτου (απώτερος στόχος της οποίας παραμένει η κοινωνική εκτίμηση). Σε αυτό το πλαίσιο η περίοπτη κατανάλωση παρέχει πιο άμεσες και ισχυρές ενδείξεις οικονομικής ευρωστίας, σε σχέση με την περίοπτη σχόλη, και ανάγεται στο σημαντικότερο μέσο έκφρασης του χρηματικού ανταγωνισμού. Σχετικές σύγχρονες μελέτες έρχονται να επιβεβαιώσουν και σε ένα βαθμό να στηρίξουν τη Βεμπλενική θεωρία, συνδέοντας την κοινωνική εκτίμηση με τον κατεχόμενο πλούτο ή το εισόδημα (Henry και Hardin 2006, Solnick και Hemenway 1998) και διαπιστώνοντας τη δυσανάλογα υψηλή τιμή και ζήτηση των αγαθών πολυτελείας, ανεξαρτήτου τάξης (Amaldoss και Jain 2005, Bagwell και Bernheim 1996, Dubois και Pattenault 1995), αλλά και τον περιορισμό της περίοπτης σχόλης στη σύγχρονη επιχειρηματική ζωή (Arrow και Dasgupta 2009, Bowles και Park 2004, Haight 1997).

Επίσης η πρόοδος της τεχνολογίας, η εκβιομηχάνιση της οικονομίας, η οικονομική ανάπτυξη και η αύξηση των εισοδημάτων συμβάλουν στη μείωση του κόστους αγοράς αγαθών, ενισχύοντας την περίοπτη κατανάλωση και διευκολύνοντας έτσι την κοινωνική κινητικότητα και την κοινωνική άνοδο ατόμων των μεσαίων και χαμηλών τάξεων. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα από τη μια να μαζικοποιούνται οι συμπεριφορές περίοπτης σπατάλης (Bowles και Park 2004, Charles κ.α. 2009) αλλά από την άλλη να μετριάζονται οι υπερβολές και να εισάγονται στην ΑΤ κοινωνικά ήθη και εργασιακά πρότυπα χαμηλότερων τάξεων (Haight 1997, Rojek 1995).

3. Η Θεωρία της Αργόσχολης Τάξης στην Ομηρική εποχή της Ιλιάδας

Η παρούσα ενότητα αναλύει το κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο της Ομηρικής εποχής της Ιλιάδας χρησιμοποιώντας τη Βεμπλενική θεωρία όπως παρουσιάζεται στην ΘΑΤ. Βασικές έννοιες της θεωρία αυτής είναι, όπως είδαμε, ο χρηματικός ανταγωνισμός, η περίοπτη σχόλη και η περίοπτη κατανάλωση. Έτσι, η προσέγγισή μας έγκειται στο να εντοπίσει και να αναδείξει στοιχεία του κειμένου (βλπ. Όμηρος 1985) που εστιάζουν στις παραπάνω συμπεριφορές, αναλύοντας τον ανταγωνισμό, την κατανάλωση, την απασχόληση, τα ήθη και τις κοινωνικές αξίες της εποχής. Η ανάλυση αυτή μας επιτρέπει να τοποθετήσουμε την Ομηρική εποχή της Ιλιάδας στο

σχήμα των οικονομικών σταδίων του Veblen, και έτσι, αφενός να κατανοήσουμε καλύτερα τα χαρακτηριστικά της εποχής σε ένα ευρύτερο πλαίσιο εξέλιξης των κοινωνιών, και αφετέρου να αξιολογήσουμε, και σε ένα βαθμό να τεκμηριώσουμε ιστορικά, τη Βεμπλεντική οπτική και προσέγγιση.

Οι πληροφορίες που μας παρέχει ο Όμηρος σχετικά με την οργάνωση, τη δομή, το θεσμικό πλαίσιο και τις ηθικές αξίες της ιλιάδικης εποχής, θα λέγαμε ότι την τοποθετούν στην μετάβαση από το ληστρικό στο ημι-φιλειρηνικό στάδιο του Veblen. Πιο συγκεκριμένα, αν και το κύριο θέμα της Ιλιάδας είναι ένας πόλεμος, ο (πολλές φορές) ειρηνικός τρόπος επίλυσης των διαφορών μέσω κριτή-δικαστή ή ουδέτερου- τρίτου προσώπου, τόσο μεταξύ ατόμων (Γ 203-224, Π 384-388, Σ 497-503) όσο και μεταξύ βασιλείων (Γ 203-224), καθώς και το γεγονός πως τα δύο αντίπαλα στρατόπεδα αποτελούνται από δεκάδες συμμαχικές πόλεις-κράτη (Β 494-875), δείχνουν πως το ληστρικό στάδιο με τις μόνιμα εχθρικές σχέσεις μεταξύ των ομάδων και την ελεύθερη καταφυγή στη βία μέσα στα πλαίσια της κοινότητας (Veblen 1899/1982) έχει μάλλον παρέλθει. Επίσης, η «βαρβαρική» ομάδα κατά το ημι-φιλειρηνικό στάδιο του Veblen αποκτάει μόνιμη εγκατάσταση και επιδίδεται στην κτηνοτροφία και τη γεωργία, με το κυνήγι να ανάγεται σε σπορ, ενώ αποκρυσταλλώνεται και ο θεσμός της ατομικής ιδιοκτησίας. Όλα τα παραπάνω επισημαίνονται σε πολλαπλά σημεία του κειμένου της Ιλιάδας (και ιδιαίτερα στις σκηνές της ασπίδας του Αχιλλέα (Σ 478-607), όπου περιγράφονται γλαφυρά γεωργικές και κτηνοτροφικές δραστηριότητες της καθημερινής ζωής) και μαζί με τις αναφορές στο παρελθόν στοιχειοθετούν όχι μόνο το «ημι-φιλειρηνικό» παρόν της ομηρικής κοινωνίας αλλά και το πρόσφατο «ληστρικό» παρελθόν της.

Το τελευταίο είναι ακόμα ορατό στα κριτήρια κοινωνικής εκτίμησης που επικρατούν και την αντίστοιχη συμπεριφορά της ΑΤ. Όπως ειπώθηκε παραπάνω, η ΘτΑΤ επισημαίνει ότι στη μετάβαση από το ληστρικό στο ημι-φιλειρηνικό στάδιο αναδεικνύεται ο χρηματικός ανταγωνισμός και η συσσώρευση πλούτου ως βασικές συνιστώσες συμπεριφοράς, αλλά η δόξα και η ανδρεία εξακολουθούν να αποτελούν σημαντικό κριτήριο κοινωνικής καταξίωσης και εκτίμησης (Veblen 1899/1982:50). Σε αυτό το πλαίσιο, «...η αφαίρεση της ζωής – το σκότωμα φοβερών ανταγωνιστών – είναι κάτι το εξαιρετικό έντιμο. Κι αυτό το υψηλό λειτούργημα της σφαγής, σαν έκφραση της παντοδυναμίας του σφαγέα, αντανακλά αίγλη σεβασμού πάνω σε κάθε πράξη σφαγής και πάνω σ' όλα τα εργαλεία και τα εξαρτήματα της πράξης» (Veblen

1899/1982:42). Η συμπεριφορά δε αυτή «...εκδηλώνεται σε δυο κύριες κατευθύνσεις – δύναμη και δόλος» (Veblen 1899/1982:258) με τα χαρακτηριστικά αυτά να διαποτίζουν την «...ψυχοσύνθεση ή διανοητική στάση» των ανθρώπων της εποχής (Veblen 1899/1982:260).

Το «κύδος» ή «κλέος», η δόξα και η φήμη δηλαδή στο πεδίο της μάχης, αποτελούν αναμφισβήτητα την πιο ισχυρή αξία και κεντρικό θέμα της Ιλιάδας σε κάθε της σημείο, όπως εκδηλώνεται π.χ. στην τελική απόφαση του Αχιλλέα για επάνοδο στον πόλεμο (παρότι γνωρίζει ότι αυτό οδηγεί στο θάνατό του): «...μα τώρα θα 'θελα να δοξαστώ περίσσια, να κάμω μερικές βαθύζωνες της Δαρδανίας γυναίκες και της Τρωάδας, διπλοπάλαμα σφουγγίζοντας το κλάμα απ' τ' απαλά τους μάγουλα, πικρό να στήσουν μοιρολόγι» (Σ 121-124) και στην εξόντωση του Έκτορα: «Τρανή είναι η δόξα μας, τον Έκτορα σκοτώσαμε το γαύρο, που οι Τρώες στο κάστρο του προσεύκουνταν, θεός θαρρείς πως ήταν!» (Χ 392-394), ή στη χαρακτηριστική απάντηση του Ιδομενέα στον Μηριόνη σχετικά με την είσοδό τους στη μάχη: «Όσο για μας τους δυο, για τράβηξε ζερβά απ' τ' ασκέρι, κάποιον ευτύς να ιδούμε αν θα δοξάσουμε, για αν κάποιος μας δοξάσει» (Ν 326-327). Ως προς τις δυο εκδηλώσεις της ανδρείας, την πρώτη (δύναμη) την εντοπίζουμε στο θαυμασμό για τη σωματική δομή, τη ρώμη, την επιδεξιότητα στο χειρισμό των όπλων αλλά, έμμεσα και στη σκύλευση, την απογύμνωση δηλαδή του νεκρού αντιπάλου από όπλα και άλογα. Έτσι βλέπουμε, π.χ. στην Τειχοσκοπία (Γ 121-244) τους γέροντες Τρώες να θαυμάζουν για την κορμοστασιά και τη σωματική διάπλαση, μια τον «θεόρατο ...αψηλόκορμο κι αρχοντικό» Αγαμέμνονα (Γ 166-167), μια τον «αρχοντόκορμο» Οδυσσέα (Γ193-194, 211) και μια τον «αρχοντοκάμωτο, τρανό» Αίαντα «...που όλους τους άλλους ξεπερνάει στο ανάριμμα και στους φαρδιούς τους ώμους» (Γ 226-227), ενώ σε άλλα σημεία εξυμνείται και προβάλλεται η σωματική δύναμη των ηρώων, όπως παράδειγμα του Διομήδη: «Κοτρόνα ασήκωτη παίρνει ο Διομήδης τότε, που δυο μαζί δε θα τη σήκωναν απ' όσοι άνθρωποι ζούνε τώρα στη γη· μ' αυτός ανέκοπα την έπαιζε και μόνος» (Ε 302-304). Η δόξα στην πράξη απογύμνωσης του αντιπάλου εντοπίζεται αρχικά στο πλαίσιο της αριστείας του Διομήδη, ο οποίος αντιμετωπίζει τον Αινεία προσβλέποντας στην «άσβηστη» δόξα της απόκτησης των θεϊκής-καταγωγής αλόγων του (Ε 260-273). Πρόσθετες ενδείξεις πολεμικού κλέους δραματοποιούνται στη μάχη που δίνεται γύρω από το σώμα του νεκρού Πατρόκλου για τα άρματα του Αχιλλέα (ραψωδία Ρ). Αν και πρώτος διεκδικεί

τα όπλα ο τρωαδίτης Εύφορβος προκαλώντας τον Μενέλαο: «...τρισεύγενε, τρανέ μπροστάρη, πίσω! Τραβήξου απ' το νεκρό, παράτησε τα ματωμένα κούρσα· ...άσε τώρα κι εγώ να πάρω δόξα ατίμητη μέσα στους Τρώες τους άλλους, μη τη ζωή σου πάρω, ρίχνοντας, τη γλυκομελιτούσα!» (Ρ 12-17), τελικά αυτά περνούν στον Έκτορα (Ρ 124) «ασύγκριτη να του χαρίσουν δόξα» (Ρ 130).

Η δεύτερη έκφανση της δόξας κατά τον Veblen αφορά το δόλο, την πανουργία και τη στρατηγική και διοικητική ικανότητα των ηρώων, με βασικούς εκφραστές στην Ιλιάδα τον Οδυσσέα, το Νέστορα, το Μενεσθέα αλλά και τον Έκτορα. Ο πρώτος είναι «πολυκάτεχος» (Α 440, Γ 268, Κ 147 382 423 554, Τ 154 215, Ψ 755), «πολύτεχνος» (Κ 400, Ψ 727), «πολύγνωμος να κυβερνά» (Α 311), με «του Δία τη γνώση» (Β 169 407), χαρακτηριστικό που αποδίδεται και στον τρωαδίτη ήρωα (Η 47, Λ 200). Για τις ιδιότητές του αυτές ο Οδυσσέας επιλέγεται από τον Διομήδη για να τον συνοδεύσει σε αποστολή κατασκοπείας στο στρατόπεδο των Τρώων (Κ 242-247), στρατηγική που ακολουθούν και οι Τρώες αντίστοιχα (Κ 299-334). Ωστόσο ο Οδυσσέας και ο Διομήδης συλλαμβάνουν τον τρωαδίτη κατάσκοπο Δόλωνα (Κ 365-382) και με δόλο, υποσχόμενοι να του χαρίσουν τη ζωή (Κ 283), αποσπούν πληροφορίες ενώ τελικά τον σκοτώνουν (Κ 454-457). Ο Νέστορας, από την άλλη, είναι αυτός που εισηγείται την αποστολή κατασκοπίας (Κ 204-217) και τη δημιουργία αμυντικού τείχους (Η 327-344), προσπαθεί να εμψυχώσει και να παροτρύνει τους Αχαιούς (Η 124-160, Ο 661-666), ενώ προτρέπει τον Πάτροκλο με μπει στη μάχη φορώντας την πανοπλία του Αχιλλέα (Λ 796-804). Τέλος μνεία γίνεται και στην πανουργία και στρατηγική ικανότητα του Μενεσθέα, με τον αρχιστράτηγο Αγαμέμνονα να τον χαρακτηρίζεται ως «μάστορα» στην πονηρία (Δ 338-339), συγκρινόμενος στην στρατηγική του ικανότητα μόνο με τον Νέστορα: «Όμοιος του δε στάθηκε ακόμα πάνω στη γη άλλος άξιος σαν κι' αυτόν να παρατάζει άρματα και ασπιδοφόρους άντρες· μόνο ο Νέστορας τον ανταγωνιζόταν, γιατί ήταν μεγαλύτερος του» (Β 553-555).

Αν και η ανδρεία, η αριστεία στη μάχη και το πολεμικό κατόρθωμα προσδίδουν δόξα και ενισχύουν το κοινωνικό κύρος του ιλιαδικού ανθρώπου, είναι επίσης φανερό ότι ο ανταγωνισμός έχει περάσει στην επόμενη φάση. Τα λάφυρα αποτελούν από τη μια ένδειξη γενναιότητας και ικανότητας, αλλά από την άλλη σημαντική είναι και η υλική ή χρηματική τους αξία, όπως διαφαίνεται στην απόκριση του Αχιλλέα όταν ο Οδυσσέας τον καλεί να αφήσει το θυμό και να επιστρέψει στη μάχη (Ι 326-334):

...πολεμώντας μέρες πέρασα στο γαίμα βουτηγμένες,

κι όλο χτυπιόμουν με άντρες που 'θελα τα ταίρια τους να πάρω.
Με τα καράβια κάστρα δώδεκα πάτησα ως τώρα ατός μου,
κι έντεκα λέω πεζός, διαβαίνοντας την καρπερή Τρωάδα·
κι απ' όλα τούτα εγώ εξεδιάλεγα πολλά και πλούσια κούρσα,
κι όλα ως γυρνούσα του Αγαμέμνονα τα χάριζα· κι εκείνος,
ο γιος του Ατρέα, ξοπίσω μένοντας στα γρήγορα καράβια,
ως τα δεχόταν, λίγα εμοίραζε, πολλά κρατούσε, κι άλλα
σε αρχόντους και ρηγάδες τα 'δινε, το μερτικό τους να 'χουν.

ή ακόμα καλύτερα στο επεισόδιο με τον Θερσίτη, ο οποίος διαμαρτύρεται κατά του Αγαμέμνονα (B 225-234):

Υγιέ του Ατρέα, τι πάλι σου 'λειψε και τι παραπονιέσαι;
Χαλκό γεμάτα τα καλύβια σου και πλησμονή οι γυναίκες
οι διαλεχτές μες στα καλύβια σου, που εσένα πρώτα απ' όλους
οι Αργίτες δίνουμε, σαν πάρουμε κανένα κάστρο γύρα.
Μπας κι άλλο εσύ χρυσάφι ορέγεσαι, που κάποιος θα μας φέρει
από τους Τρώες τους αλογάρηδες για ξαγορά του γιου του,
που εγώ δεμένο εδώ τον έσυρα για απ' τους Αργίτες άλλος;
Μη και καμιά γυναίκα νιούτσικη, να σε κερνά τον πόθο
κι αλάργα μόνος να τη χαίρεσαι; Μ' αυτό σωστό δεν είναι,
να 'σαι ο ρηγάρχης και το ασκέρι σου σε συφορές να ρίχνεις.

Σε αυτό το πλαίσιο, οι λεηλασίες και οι σκυλεύσεις των νεκρών (π.χ. του Έκτορα από τον Αχιλλέα X 367-368, του Κεβριόνη από τους Αχαιούς Π 782, ή του Ίμπριου από τους Αίαντες N 1201), αλλά και οι αιχμαλωσίες με σκοπό την πώληση ή την λήψη λύτρων, αποτελούν συνήθεις πρακτικές, αποφέροντας σημαντικά χρηματικά οφέλη στους δικαιούχους. Έτσι δεν είναι τυχαίο που ο Δόλωνας τάζει λύτρα για να του χαριστεί η ζωή: «Ζωντάρι πιάστε με, κι αργότερα σας δίνω λύτρα, τι έχω χρυσάφι και χαλκό και σίδηρο με κόπο δουλεμένο. Αρίφνητα από τούτα θα 'δινε για ξαγορά μου ο κύρης, πως είμαι ζωντανός αν μάθαινε στ' Αργίτικα καράβια» (K 378-382), ενώ «λύτρα αρίφνητα» προσφέρει ο Χρύσης για την κόρη του Χρυσήδα (A 372) όπως και ο Πρίαμος για να πάρει το νεκρό σώμα του Έκτορα (Ω 502), καθώς άλλοι του γιοι έχουν αιχμαλωτιστεί και πουληθεί ως δούλοι από τον Αχιλλέα «...πέρα απ' τη

θάλασσα την άκαρπη στην Ίμπρο ...στη Σαμοθράκη, στην ολόσκιωτη, καταχνιασμένη Λήμνο» (Ω 752-753). Στο ίδιο πλαίσιο, ενδιαφέρον παρουσιάζει το δίλημμα των ηρώων στο πεδίο της μάχης να επιλέξουν μεταξύ της δόξας και των λαφύρων που συνεπάγεται ο θάνατος του αντιπάλου, από τη μια, και της προοπτικής της λήψης λύτρων για την απελευθέρωσή του ή αντιτίμου από την πώλησή του ως δούλου, από την άλλη. Έτσι βλέπουμε, για παράδειγμα, ο Αχιλλέας να δέχεται λύτρα για να ελευθερώσει τους γιους του Πρίαμου, Ίσο και Άντιφο, οι οποίοι αργότερα σκοτώνονται και σκυλεύονται από τον Αγαμέμνονα στο πλαίσιο της δικής του πολεμικής αριστείας (Λ, 100-115), ενώ σε παρόμοιο δίλημμα (με ίδια κατάληξη) βρίσκεται και ο Μενέλαος όταν συλλαμβάνει τον Άδραστο στη μάχη κι αυτός ικετεύει να του χαριστεί η ζωή προσφέροντάς του «χρυσάφι και χαλκό και σίδηρο με κόπο δουλεμένο» (Ζ 48).

Βλέπουμε λοιπόν ότι πέραν του κατορθώματος και της ανδρείας, η απόκτηση και η συσσώρευση πλούτου αποτελούν στην ομηρική κοινωνία στοιχεία κοινωνικής καταξίωσης, θέσης και δύναμης. Ανατρέχοντας στην Ιλιάδα εντοπίζουμε αναφορές τόσο στο συνολικό κατεχόμενο πλούτο (και ατομική ιδιοκτησία) διαφόρων προσώπων, όσο και στο σχετικό του μέγεθος, σε σύγκριση δηλαδή με τον πλούτο άλλων ανθρώπων, κάτι που αναδεικνύει ακόμα περισσότερο το στοιχείο του χρηματικού ανταγωνισμού της εποχής. Ο Άμφιος, ο Τυδέας και ο Διοκλής αποτελούν πρόσωπα της Ιλιάδας τα οποία εγκωμιάζονται κατά βάσει για τα περιουσιακά τους στοιχεία παρά για τα πολεμικά τους κατορθώματα και την ανδρεία τους. Ο πρώτος είχε «...πλήθος κοπάδια, πλήθος είχε χτήματα στην Απαισό» (Ε 612-613), ο δεύτερος (πατέρας του Διομήδη) «...αρχοντεμένα εζούσε σε πλούσιο σπίτι· σταροχώραφα δικά του πλήθος είχε κι άλλα πολλά τρογύρα χτήματα με δέντρα και μ' αμπέλια· κι είχε και πλήθος αρνοκάτσικα» (Ξ 121-124), ενώ ο τρίτος «ζούσε στην καλόχπιστη Φηρή, τρανός στα πλούτη» (Ε 544). Αντίστοιχα άλλα πρόσωπα αναφέρονται παραθέτοντας και το σχετικό τους πλούτο: ο βασιλιάς Εριχθόνιος (πρόγονος του Αινεία) «...που απ' τους ανθρώπους όλους στάθηκεν ο πιο τρανός στα πλούτη· δικές του τρεις χιλιάδες έβοσκαν φοράδες στο λιβάδι, και καμάρωναν τα νιογέννητα τρογύρα τους πουλάρια» (Υ 220-222), ο Χάλκωνας (πατέρας του Μυρμιδόνα Βαθυκλή) «...που ζούσε στην Ελλάδα, πρώτος σε βιος και πλούτη ανάμεσα στους Μυρμιδόνες όλους» (Π 595-596), αλλά και ο Πρίαμος, τον οποίο σε γιους και πλούτη δεν τον «νικούσε» ούτε ένας «απ' όσους ζουν στη Λέσβο ανάμεσα,

στου Μάκαρα τη χώρα, και στη Φρυγία και στον απέραντον Ελλήσποντο από πάνω» (Ω 545-546).

Από τα παραπάνω μπορούμε εύκολα να συμπεράνουμε ότι ο χρηματικός ανταγωνισμός αποτελεί βασική συνιστώσα συμπεριφοράς του ιλιαδικού ανθρώπου. Φτάνει δε σε μια σχετικά ολοκληρωμένη μορφή καθώς οι ομηρικοί ήρωες της ΑΤ φαίνεται να επιδίδονται σε περίοπτη σπατάλη, δηλ. τόσο στη σπατάλη χρόνου και προσπάθειας (περίοπτη σχόλη) όσο και στην σπατάλη πόρων (περίοπτη κατανάλωση). Το πρώτο αφορά, όπως έχουμε δει, την απασχόληση σε μη παραγωγικές δραστηριότητες, όπως αθλήματα και μουσική, ενώ το δεύτερο την κατανάλωση αγαθών για τα οποία έχουν δαπανηθεί πόροι δυσανάλογοι της χρήσης ή της λειτουργικότητάς που αυτά προσφέρουν.

Λόγω του πολεμικού ύφους του έργου, οι περιπτώσεις περίοπτης σχόλης είναι σχετικά περιορισμένες στην Ιλιάδα. Σημαντικές σκηνές παραγωγικής απασχόλησης, με αναφορές στην γεωργική και κτηνοτροφική δραστηριότητα αλλά (εμμέσως) και στην οικοτεχνία-βιοτεχνία (υφαντική, ραπτική, αγγειοπλαστική, οινοποιία), υπάρχουν στην περιγραφή της ασπίδας του Αχιλλέα (Σ 478-607), με έκδηλη την κυριαρχία και αποχή από παραγωγική εργασία του βασιλιά και κατ' επέκταση της ΑΤ. Βλέπουμε, για παράδειγμα, πως ενώ οι «...αργάτες θέριζαν, κοφτερά στα χέρια τους φουχτώνοντας δρεπάνι ...κι ήτανε τρεις που τα δεμάτιαζαν, και πίσω τους αγόρια τρέχαν, μαζεύαν τα χερόβολα ...και τα 'διναν πιο πίσω· αμίλητος ο βασιλιάς στεκόταν με το ραβδί του απάνω στ' όργωμα, βαθιά του αναγαλλιώντας» (Σ 550-557). Αντίστοιχα, η ενασχόληση της ΑΤ με τη μουσική ως σχόλη εκφράζεται στο πρόσωπο του Αχιλλέα, ο οποίος απέχοντας από τον πόλεμο μετά τη διαμάχη του με τον Αγαμέμνονα τον βλέπουμε «να φραίνεται [παίζοντας] ...όμορφη, πολύπλουμη κιθάρα, γλυκόφωνη, που ο καβαλάρης της ξεχώριζε ασημένιος» (Ι 186-187), αλλά και στο πρόσωπο των θεών (Α 603, Ω 63).

Στα Άθλα επί Πατρόκλω (Ψ 257-897) ο ποιητής αφιερώνει 640 στίχους για την περιγραφή των αγώνων προς τιμήν του νεκρού Πάτροκλου, αγώνες στους οποίους συμμετέχουν αποκλειστικά επιφανή μέλη της ΑΤ με τους υπόλοιπους Αχαιοούς να παρακολουθούν ως απλοί θεατές. Δεν είναι τυχαίο δε το γεγονός, ότι από τα οκτώ

αγωνίσματα που γίνονται², οι αρματοδρομίες, που αποτελούν το ευγενέστερο και δαπανηρότερο αγώνισμα³, είναι αυτό που αναφέρεται πρώτα, καταλαμβάνει το μεγαλύτερο μέρος της περιγραφής των αγώνων (υπερβαίνει σε έκταση όλα τα υπόλοιπα μαζί) και στο οποίο αθλοθετούνται τα πλουσιότερα βραβεία (μια δούλη, τρίποδες, λέβητες, μια έγκυο φοράδα, χρυσό και μια φιάλη). Οι αγώνες αυτοί όχι μόνο αποτελούν περίοπτη σπατάλη χρόνου και προσπάθειας (εν καιρώ πολέμου), αλλά και μέσο για την επίδειξη των ληστρικών-πολεμικών ικανοτήτων της ΑΤ σε κατάσταση ειρήνης. Υπό μια έννοια, ο ατομικός, ανταγωνιστικός, αλλά συνάμα, ειρηνικός χαρακτήρας των αγώνων προοικονομεί τη σταθεροποίηση του ημι-φιλειρηνικού σταδίου κατά Veblen, όπου η ΑΤ αναζητά τη διάκριση με σκοπό την κοινωνική αναγνώριση σε μη-βίαια, μη-πολεμικά πεδία.

Το δεύτερο συστατικό της περίοπτης σπατάλης αφορά την επιδεικτική κατανάλωση υλικών αγαθών και υπηρεσιών τα οποία στην Ιλιάδα επικεντρώνονται στον οπλισμό και τα αντικείμενα των πολεμιστών, στα συμπόσια, στα δώρα αλλά και στις κατοικίες ή τα κτήρια γενικότερα. Όσον αφορά το πρώτο, γίνεται φανερό σε πολλά σημεία του έπους ότι τα όπλα και οι αρματοσιές των ηρώων είναι φτιαγμένα από πολύτιμα υλικά χωρίς αυτό να έχει κάποιο προφανή λειτουργικό ρόλο. Χαρακτηριστικά παραδείγματα αποτελούν: τα όπλα του Αγαμέμνονα (Λ 13-46), με τις ασημένιες περικνημίδες (Λ 18), τις δώδεκα χρυσές ζώνες (Λ 25) και το χρυσοστόλιστο σπαθί με την ασημένια θήκη του (Λ 29-31), το άρμα και η χρυσή πανοπλία του βασιλιά Ρήσου, το πρώτο «...με μάλαμα κι ασήμι δουλεμένο» (Κ 438), η δεύτερη «...χρυσή, θεόρατη, [που] να ιδείς και να θαμάξεις» (Κ 439), τα οποία θεωρούνται τόσο πολυδάπανα και υπερβολικά που «Ν' αρματώνονται με τέτοια αρμάτα άνθρωποι δε στέκει' μοναχά σε αθάνατους θεούς αυτά ταιριάζουν» (Κ 440-441), αλλά και η ασπίδα του Αχιλλέα για της οποίας την περιγραφή ο ποιητής αφιερώνει πάνω από εκατό στοίχους (Σ 478-607). Παρατηρούμε να γίνεται πολύ μικρή αναφορά στα λειτουργικά χαρακτηριστικά της, ενώ δίνεται βαρύτητα στις περίτεχνες σκαλιστές παραστάσεις από πολύτιμα υλικά (χρυσός και ασήμι) που την

---

² Αρματοδρομίες (Ψ 287-651), πυγμαχία (Ψ 652-699), πάλη (Ψ 700-739), δρόμος (Ψ 740-796), οπλομαχία (Ψ 797-825), δισκοβολία (Ψ 826-849), τοξοβολία (Ψ 850-883) και ακοντισμός (Ψ 884-897).

³ Μιας και για να λάβει κανείς μέρος έπρεπε κατ' αρχάς να έχει την (οικονομική) δυνατότητα να εκθρέψει άλογα, να αγοράσει ή να κατασκευάσει άρματα και να προετοιμαστεί κατάλληλα.

κοσμοούν. Τόσο τα υλικά που χρησιμοποιούνται, όσο και η εγχάραξη των σκηνών, δεν προσθέτουν κάτι στην λειτουργικότητα της ασπίδας και, συνεπώς, αποτελούν σπατάλη πόρων και (θεϊκού) χρόνου και προσπάθειας.

Αντίστοιχα είναι και τα αντικείμενα αλλά και ο οπλισμός των θεών, όπως για παράδειγμα οι χρυσές τους κούπες (Δ 4, Ω 101) και θρόνοι (Θ 436 442, Ξ 239), οι χρυσές χαίτες, τα χαλινάρια και τα στολίδια των αλόγων τους (Ε 358, Θ 43-44, Θ 382, Ν 24-26) ή η ασπίδα της θεάς Αθηνάς «...που κρόσσια είχε εκατό και ολόχρυσα κρέμονταν από κάτω, όλα καλοπλεγμένα, κι άξιζαν βόδια εκατό καθένα» (Β 448-449), και το άρμα της θεάς Ήρας το οποίο ο Όμηρος περιγράφει με τους εξής στοίχους (Ε 720-733):

Κι η Ήρα με βιάση τ' άτια εσύνταζε τα χρυσοχαλινάτα,
μες στις θεές η πρώτη, του τρανού του Κρόνου η θυγατέρα·
κι η Ήβη γοργά τις ρόδες άρμοσε ζερβά δεξιά απ' τ' αμάξι,
τις χάλκινες, τις οχταδράχτινες, στο σιδερένιο αξόνι.
Μαλαματένιος, ακατάλυτος ο γύρος τους, κι απάνω
στεφάνια περασμένα χάλκινα, που να σαστίζει ο νους σου,
κι από καθάριο ασήμι ολόγουρα στις άκρες κεφαλάρια.
Λουριά από ασήμι κι από μάλαμα κρατούσαν στεριωμένη
την κάσα του αμαξιού, κι ολόγουρα δυο γύροι την εζώναν.
Κι είχε μπροστά τιμόνι ολάργουρο. Στην άκρη εκεί στεριώνει
τον όμορφο ζυγό από μάλαμα, και τα πανώρια δένει
μαλαματένια απάνω νιόλουρα, και ζεύει ατή της η Ήρα
τα γρήγορα άλογά της, πόλεμο κι αντάρες λαχταρώντας.

Επισημαίνουμε πως όχι μόνο η χρήση των πολύτιμων υλικών δεν εξυπηρετεί κάποιον λειτουργικό σκοπό (είναι απλά περίοπτη σπατάλη πόρων), αλλά επίσης ότι η Ήρα παρουσιάζεται να διακατέχεται από πολεμική διάθεση, όπως αρμόζει σε ένα μέλος της ΑΤ της εποχής (ληστρικό ένστικτο), ενώ την ετοιμασία του άρματος κάνει η Ήβη, μια ιεραρχικά κατώτερη θεότητα, ενισχύοντας την περίοπτη σχόλη της Ήρας.

Η περίοπτη κατανάλωση θεών και ανθρώπων αντικατοπτρίζεται επίσης στις γιορτές και συμπόσια, στα δώρα και έπαθλα αλλά τα κτήρια που χρησιμοποιούνται. Όσον αφορά τα πρώτα, παρατηρούμε ότι οι ήρωες καταναλώνουν μεγάλες

ποσότητες από τα καλύτερης ποιότητας τρόφιμα, συνήθως κρέας⁴ (αρνιά, κατσίκια, βόδια, αγριογούρουνα) και κρασί (Α 458-471, Ι 206-208), χρησιμοποιώντας οικιακά σκεύη (κούπες, κροντήρια) φτιαγμένα από χρυσάφι και άλλα πολύτιμα υλικά (Γ 248, Ζ 221, Λ 774, Ψ 196 219, Ω 286). Χαρακτηριστική είναι η περιγραφή στη σκηνή του Νέστορα, στο γεύμα που προσφέρει στον Μαχάονα πριν τη συνάντησή του με τον Πάτροκλο (Λ 627-642):

Αυτή [η *Εκαμήδη*] μπροστά τους γαλαζόποδο, πανώριο, τονεμένο
τραπέζι πρώτα τώρα απίθωσε, κι απάνω του ακουμπούσε
κανίστρι χάλκινο, και μέσα του κρομμύδι για προσφάγι,
να πίνουν, μέλι ακόμα ολόξανθο και κρίθινο άγιο αλεύρι,
στερνά την ώρα κούπα, ο γέροντας που 'χε απ' την Πύλο φέρει,
την πλουμισμένη με χρυσόκαρφα, και τέσσερα τη ζώναν
αφτιά· σε κάθε αφτί δεξόξερβα χρυσά βοσκολογούσαν
δυο περιστέρια, κι από κάτω της διπλοί βρισκόνταν πάτοι.
Γεμάτη αν ήταν, άλλος δύσκολα να την κουνήσει μπόρει,
μα ο γέρο Νέστορας ανέκοπα την έφερνε στα χείλια.
Εκεί συγκέρασε η θεόμορφη γυναίκα τότε πρώτα
κρασί απ' την Πράμνο, ξύνει μέσα του με τη χαλκένια ξύστρα
τυρί γιδίσιο, και πασπάλισε κριθάλευρο από πάνω·
και το πιτό σαν αποτέλειωσε, τους κάλεσε να πιούνε.

όπως επίσης και ο διάλογος μεταξύ των Λυκίων ηρώων Γλαύκου και Σαρπηδόνα (Μ 310-322):

Γλαύκο, γιατί σε τόσο ξέχωρη τιμή τους δυο μας έχουν,
με κρέατα, με ποτήρια ξέχειλα, πα στην κορφή της τάβλας,
μες στη Λυκία, κι ο κόσμος σύψυχος σάμπως θεούς μας έχει;
Τρανό μετόχι μας εχάρισαν στους όχτους πλάι του Ξάνθου
να το χαιρόμαστε, πανέμορφο, με αμπέλια, με χωράφια.
Γι' αυτό πρεπτό 'ναι να στεκόμαστε μέσα στους πρώτους τώρα
απ' τους Λυκιώτες, και να πέφτουμε μες στη φωτιά της μάχης.

---

⁴ Σύμφωνα με τη βιβλιογραφία (π.χ. Σακελαρίου κ.α. 1999), το κρέας δεν αποτελούσε τη βάση της καθημερινής διατροφής του Ομηρικού ανθρώπου, αλλά η κατανάλωσή του αφορούσε μάλλον ειδικές περιπτώσεις, όπως γιορτές.

Τούτα να πει κάποιος χαλκόφραχτος Λυκιώτης βλέποντάς μας:
"Αλήθεια, ανάξια οι βασιλιάδες μας δε ρηγαδεύουν, όχι,
μες στη Λυκία, δεν τρώνε ανώφελα και τα παχιά τ' αρνιά μας
και πίνουν και κρασί μελόγλυκο, τι έχουν αντρεία περίσσια,
και μες στους πρώτους πρώτους μάχονται Λυκιώτες εδώ πέρα."

Εντυπωσιακά είναι επίσης τα δώρα και τα βραβεία που ανταλλάσσονται ή προσφέρονται. Ο Γλαύκος, για παράδειγμα, ανταλλάσσει τα «εκατόβοδα» χρυσά του όπλα με τα «εννιάβοδα» χάλκινα του Διομήδη (Ζ 234-236), ενώ ο Έκτορας προσφέρει το «ασημοκάρφωτο σπαθί» του στον Αίαντα λαμβάνοντας «ζουνάρι λαμπροπόρφυρο» (Η 303-305). Ο Αγαμέμνωνας, από την άλλη, υπόσχεται στον Αχιλλέα σπουδαία δώρα ανυπέρβλητης αξίας⁵ προκειμένου να συμφιλιωθούν και να επιστρέψει στη μάχη (Ι 120-156 264-298), ενώ ο Αχιλλέας προσφέρει πολύτιμα έπαθλα (όμορφες σκλάβες, άλογα, βόδια, ημίονους, τρίποδες, λέβητες, χρυσάφι και κατεργασμένο σίδηρο) σε νικητές και συμμετέχοντες στους επιτάφιους αγώνες του Πάτροκλου (Ψ 257-897). Ο πρωτοφανής πλούτος των επάθλων αυτών⁶ αντικατοπτρίζει την οικονομική και κοινωνική θέση του αθλοθέτη Αχιλλέα (Κεφαλίδου 2007), ο οποίος αναμφισβήτητα βρίσκεται πολύ υψηλά στην ιεραρχία της ΑΤ. Τέλος, ο περίοπτος πλούτος της ΑΤ της εποχής αντανακλάται στα εντυπωσιακά κτίσματα-παλάτια των ηρώων και των θεών, κατασκευασμένα επίσης από πολύτιμα υλικά, όπως το «πεντάμορφο» παλάτι του Πρίαμου με (Ζ 242-250):

πελεκητές που το περίζωναν στοές και του 'χαν χίσει
πενήντα ολόγουρά του κάμαρες πετροπελεκημένες,
χτισμένες κολλητά, για να 'χουνε και να κοιμούνται μέσα
οι γιοι του Πρίαμου πλάι στ' αγαπητά βλογητικά τους ταίρια·
και για τις κόρες του άλλες δώδεκα μες στην αυλή απαντίκρου

---

⁵ Χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: α) σε αυτά που θα του δοθούν αμέσως μετά την επιστροφή του Αχιλλέα στη μάχη (εφτά τρίποδες, δέκα τάλαντα χρυσάφι, είκοσι αστραφτεροί λέβητες, δώδεκα αγωνιστικά άλογα, εφτά όμορφες γυναίκες από τη Λέσβο και τη Βρισηίδα), β) σε αυτά που θα του δοθούν μετά την άλωση της Τροίας (χρυσός και χαλκός που χωρά σε ένα πλοίο και είκοσι όμορφες Τρωαδίτισσες) και γ) σε αυτά που θα του δοθούν μετά την επιστροφή στη πατρίδα (μια από τις κόρες του Αγαμέμνονα για γυναίκα του μαζί με πλούσια δώρα, εφτά παραθαλάσσιες και όμορφες πόλεις για προίκα, των οποίων οι κάτοικοι θα τιμούν τον Αχιλλέα σα θεό και θα του πληρώνουν φόρους).

⁶ Σε άλλους αγώνες τα έπαθλα αναφέρονται γενικά ως «άεθλα» (δηλ. βραβεία), άνευ ιδιαίτερης περιγραφής ή είναι τρίποδες (Λ 700).

στο ανώι ψηλά χτισμένες κάμαρες πετροπελεκημένες
η μια στην άλλη δίπλα βρίσκονταν, κι εκεί οι γαμπροί κοιμόνταν
του Πρίαμου, πλάι στις πολυσέβαστες γυναίκες τους το βράδυ...

το «στραφταλιστό, χρυσό, ακατάλυτο παλάτι» του Δία «μπρος στις Αίγες» (N 21-22), αλλά και το αρχοντικό του θεού Ήφαιστου «...που απ' όλων των θεών ξεχώριζε, στραφταλιστό, αναιώνιο, κι όλο χαλκό, που ο Κουτσοπόδαρος το 'χε φτιαγμένο ατός του» (Σ 370-371), σε μια επιδεικτική σπατάλη πόρων και προσπάθειας.

Φυσικά, η περίοπτη σπατάλη δεν περιορίζεται μόνο στο άτομο αλλά αφορά και την οικογένεια, τους δούλους και ολόκληρο τον οίκο του ευγενούς. Χαρακτηριστικές τέτοιες περιπτώσεις αντιπροσωπευτικήςσχόλης και κατανάλωσης στην Ιλιάδα εντοπίζονται αρχικά τις συζύγους και δευτερευόντως στο υπηρετικό προσωπικό των ηρώων και των θεών. Βλέπουμε τη γυναίκα της ιλιαδικής ΑΤ, αν και με περιορισμένα δικαιώματα⁷, να σπαταλά περίοπτα χρόνο και πόρους για λογαριασμό του οίκου που ανήκει. Η Ανδρομάχη, η Ελένη και η Εκάβη απέχουν γενικά από παραγωγικές εργασίες⁸ (Γ 422-423), με εξαίρεση ίσως την ύφανση⁹ (Χ 440), και απολαμβάνουν υπηρεσίες υπηρετών συνοδείας, παρέχοντας ενδείξεις για τον κατεχόμενο πλούτο του παλατιού (Γ 143, Ζ 372 399 498-499 Χ 461). Οι υπηρέτριες συνοδείας, οι βάνιες της βασιλικής οικογένειας της Τροίας, έχουν αργόσχολο αντικείμενο εργασίας και η κατανάλωση – βασικών έστω αγαθών (σίτιση, κατάλυμα, ρουχισμός), οφείλεται στην οικονομική ευμάρεια του Πρίαμου. Αντίστοιχα οι ιερείς καταναλώνουν χρόνο και πόρους για λογαριασμό των θεών, όπως στην περίπτωση του ιερέα Χρύση, λειτουργού του θεού Απόλλωνα. Σημειώνουμε πως το αντικείμενο των υπηρετών συνοδείας ή οι αρμοδιότητες του Χρύση με την τήρηση του λατρευτικού τυπικού σε τρεις διαφορετικές πόλεις ως ιερέας (Χρύσα, Κίλλα και Τένεδος, Α 37-38), ενδεχομένως να είναι κοπιώδεις, όμως - όπως έχει ήδη αναφερθεί - ησχόλη “δεν

---

⁷ Ο Veblen (1899/1982:73) αναφέρει σχετικά ότι η γυναίκα αποτελεί “...κινητή ιδιοκτησία του άνδρα της, όπως ήταν κινητή ιδιοκτησία του πατέρα της πριν από την αγορά», κάτι που επιβεβαιώνεται στην Ιλιάδα με αναφορά στην Ανδρομάχη «...που την πήρεν ο Έχτορας ο κρανοσειστής ταίρι, στον Ηετίωνα [πατέρα της] μύρια δίνοντας γι' αντίμεμά της δώρα» (Χ471-472).

⁸ Χαρακτηρίζονται μάλιστα ως «κρυσταλλοβράχιονες», «χιονοβραχιονάτες» ή «χιονοβράχιονες» (Γ 121, Ζ 371 377, Ω 723), δηλαδή με λευκούς βραχιόνες, τονίζοντας την αποχή τους από χειρωνακτικές εργασίες.

⁹ Ο Veblen θα τη χαρακτήριζε μάλλον ως αργόσχολη δραστηριότητα, καθώς σε κανένα σημείο του έπους δεν προκύπτει η χρησιμότητα του παραγόμενου προϊόντος.

σημαίνει οκνηρία ή εφησυχασμό” (Veblen 1899/1982:63), αλλά την μη παραγωγική κατανάλωση χρόνου και προσπάθειας. Στις γιορτές και τα συμπόσια, γνήσια αργόσχολη δραστηριότητα, οι καλεσμένοι καταναλώνουν για λογαριασμό του οικοδεσπότη εκλεκτά τρόφιμα σε περίτεχνα σκεύη από πολύτιμα υλικά, και υπηρεσίες εξειδικευμένου υπηρετικού προσωπικού (π.χ. Ι 206-208, Λ 627-642). Παρόμοια, στους αθλητικούς αγώνες, μια επίσης αργόσχολη δραστηριότητα της ΑΤ, τα έπαθλα των αγώνων (π.χ. Ψ 257-897), αποτελούν αντικείμενο αντιπροσωπευτικής κατανάλωσης των ηρώων-αθλητών, καθώς αποτελούν ένδειξη πλούτου για τον αγωνοθέτη.

4. Συμπεράσματα

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να χρησιμοποιήσει την προσέγγιση της ΘΤΑΤ του Veblen για να αναλύσει το κοινωνικο-οικονομικό και θεσμικό πλαίσιο της Ομηρικής εποχής, όπως αυτή σκιαγραφείται στην Ιλιάδα. Η ανάλυση αυτή μας επιτρέπει να τοποθετήσουμε την ιλιαδική εποχή στο σχήμα των οικονομικών σταδίων του Veblen, και έτσι, αφενός να κατανοήσουμε καλύτερα τα χαρακτηριστικά της εποχής σε ένα ευρύτερο πλαίσιο εξέλιξης της ανθρωπότητας, και αφετέρου να αξιολογήσουμε, και σε ένα βαθμό να τεκμηριώσουμε ιστορικά, τη Βεμπλεντική οπτική και προσέγγιση. Πρέπει να ειπωθεί ότι παρά το μεγάλο επιστημονικό ενδιαφέρον, οι γνώσεις μας για την Ομηρική εποχή των Σκοτεινών Αιώνων παραμένουν ελλιπείς (λόγω του αποσπασματικού χαρακτήρα των διαθέσιμων πηγών), ενώ και η ίδια η θεωρία του Veblen έχει ελάχιστα αναλυθεί όσον αφορά τα πρώτα της στάδια. Σε αυτό το πλαίσιο η παρούσα εργασία έρχεται να προσφέρει μια διαφορετική οπτική και να ρίξει νέο και πιθανά σημαντικό φως στην περαιτέρω κατανόηση και των δυο.

Όπως προκύπτει από την ανάλυσή μας, το αξιακό πλαίσιο και η ταξική δομή της ιλιαδικής κοινωνίας, οι σχέσεις μεταξύ των ομηρικών ηρώων (ανθρώπων και θεών), το αντικείμενο και οι συνθήκες ανταγωνισμού τους και ο τρόπος που καταναλώνουν πόρους, χρόνο και προσπάθεια έρχονται σε συμφωνία με την κοινωνία του πρώιμου ημι-φιλειρηνικού σταδίου του Veblen που αφορά τη μετάβαση από το ληστρικό στο ημι-φιλειρηνικό οικονομικό στάδιο, μετάβαση κατά την οποία, σύμφωνα με τους αρχαιολόγους (π.χ. Βουτυράς και Γουλάκη-Βουτυρά 2011), φαίνεται να διαμορφώνεται μια νέα εποχή με διακριτά πολιτικά, κοινωνικο-οικονομικά και

πολιτιστικά χαρακτηριστικά. Ειδικότερα, η διεκδίκηση, απόκτηση και συσσώρευση λαφύρων και πλούτου, πότε ως ένδειξη ανδρείας και πότε ως ένδειξη οικονομικής ευρωστίας (λόγω της σημαντικής οικονομικής τους αξίας), παρέχει στήριξη στο βασικό επιχείρημα της ΘtAT, αυτό της δημιουργίας του χρηματικού ανταγωνισμού, πάνω στον οποίο ο Veblen οικοδομεί τη διαμόρφωση και εξέλιξη των σύγχρονων θεσμών και την ανάπτυξη της σύγχρονης κοινωνίας. Η θέση αυτή επιβεβαιώνεται με την τεκμηρίωση της περίοπτηςσχόλης και της περίοπτης κατανάλωσης των μελών της AT, κάνοντας φανερό ότι ο χρηματικός ανταγωνισμός φτάνει στην ομηρική κοινωνία σε μια σχετικά ολοκληρωμένη και παγιωμένη μορφή.

Όσον αφορά ειδικότερα την AT της ιλιαδικής εποχής, αυτή αποτελείται από τους βασιλείς, τους αριστοκράτες-πολεμιστές, τους ιερείς αλλά και τους ανθρωπόμορφους θεούς του Ολύμπου (την «υπερφυσική αργόσχολη τάξη» του Veblen, 1899/1982:336)· και είναι μια πραγματικά αργόσχολη τάξη περίοπτης σπατάλης. Η χρηματική άνεση που της προσφέρει η κατοχή πλούτου (κοπάδια ζώων, δούλοι, καλλιεργήσιμη γη, χρυσάφι, κτλ.) τους επιτρέπει να καταναλώνουν το χρόνο τους σε μη παραγωγικές απασχολήσεις, οι οποίες ταυτίζονται με αυτές του πρώιμου ημι-φιλειρηνικού σταδίου της ΘtAT και αφορούν αποκλειστικά δραστηριότητες σχετικές με τον πόλεμο (και την προετοιμασία για αυτόν), την τήρηση του λατρευτικού τυπικού και τη διακυβέρνηση. Ως κύριοι εκφραστές του ληστρικού ενστίκτου, τα μέλη της AT επιδίδονται και ανταγωνίζονται σε αργόσχολες δραστηριότητες οργάνωσης και συμμετοχής σε μάχες, λατρευτικές τελετές και αγώνες με έπαθλα, δώρα και απολαβές μεγάλης αξίας. Σε συμφωνία με τη Βεμπλενική θεώρηση βρίσκεται και η παραγωγική τάξη της εποχής, η οποία επιδίδεται σε παραγωγικές δραστηριότητες που σχετίζονται με τη γεωργία, την κτηνοτροφία και τη οικοτεχνία-βιοτεχνία. Τα μέλη της, εκφραστές του ενστίκτου της εργατικότητας, εκτιμώνται για την παραγωγική τους ικανότητα και, ακολουθώντας τα αξιακά πρότυπα της AT, ανταγωνίζονται με σκοπό την κοινωνική αναγνώριση και καταξίωση.

Κλείνοντας, θα πρέπει να αναφέρουμε ότι η παρούσα εργασία αποτελεί μια πρώτη προσπάθεια τεκμηρίωσης και κατανόησης της Βεμπλενικής θεωρίας με βάση το ένα από τα δυο έργα του Ομήρου. Το δεύτερο έπος, η Οδύσσεια, αλλά και άλλα κείμενα της ίδιας περιόδου περιόδου (η Θεογονία του Ησίοδου) αποτελούν γόνιμες πηγές στις οποίες επίδοξοι μελετητές πρέπει να ανατρέξουν για να επιβεβαιώσουν την εγκυρότητα και αξιοπιστία της θεωρίας, να αποσαφηνίσουν περαιτέρω τα

επιμέρους στοιχεία της, και να διαλευκάνουν τις σχέσεις και τις δυναμικές των εννοιών της.

Βιβλιογραφία

- Amaldoss, W. and Jain, S., 2005. Conspicuous consumption and sophisticated thinking. *Management Science*, 51 (10), pp.1449-1466.
- Arrow, K. J. and Dasgupta, P. S., 2009. Conspicuous consumption, inconspicuous leisure. *Economic Journal*, 119 (541), pp.F497-F516.
- Arvanitidis, P., 2014. *The Economics of Urban Property Markets: An institutional economics analysis*. London: Routledge
- Bagwell, L. S. and Bernheim, B. D., 1996. Veblen effects in a theory of conspicuous consumption. *American Economic Review*, 86 (3), pp.349-373.
- Bowles, S. and Park, Y., 2005. Emulation, inequality, and work hours: Was Thorsten Veblen right? *Economic Journal*, 115 (507), pp.F397-F412.
- Charles, K. K., Hurst, E. and Roussanov, N., 2009. Conspicuous consumption and race. *Quarterly Journal of Economics*, 124 (2), pp.425-467.
- Dubois, B. and Paternault, C., 1995. Understanding the world of international luxury brands: the "dream formula". *Journal of Advertising Research*, 35 (4), pp.69-77.
- Haight, A. D., 1997. Padded Prowess: A Veblenian Interpretation of the Long Hours of Salaried Workers, *Journal of Economic Issues*, 31 (1), pp.29-38.
- Henry, P. J. and Hardin, C. D., 2006. The Contact Hypothesis Revisited Status Bias in the Reduction of Implicit Prejudice in the United States and Lebanon. *Psychological Science*, 17 (10), pp.862-868.
- Hodgson, G. M., 1998. The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*, 36 (1), pp.166-192.
- Hodgson, G. M., 2014. Thorstein Veblen: The Father of Evolutionary and Institutional Economics. In: E. S. Reinert and F. L. Viano, eds., *Thorstein Veblen: Economics for an Age of Crises*. London: Anthem, pp.283-95.
- Morgan, L. H., 1877. *Ancient Society; or, Researches in the Lines of Human Progress from Savagery, through Barbarism to Civilization*. London: Macmillan.
- Powell, B. B. και Morris, I., 2009. *A New Companion to Homer, Εγχειρίδιο Ομηρικών Σπουδών*. (Μετάφραση: Φ. Πέτικα, Μ. Σκέμπης και Μ. Μουρατίδης, Επιμέλεια: Ρεγκάκος, Α.), Αθήνα: Παπαδήμας.
- Rojek, C., 1995. Veblen, leisure and human need. *Leisure Studies*, 14 (2), pp.73-86.
- Solnick, S. J. and Hemenway, D., 1998. Is more always better? A survey on positional concerns. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 37 (3), pp.373-383.

- Veblen, T., 1899/1982. *Η Θεωρία της Αργόσχολης Τάξης: η Οικονομική Μελέτη των Θεσμών* [*The Theory of the Leisure Class: an Economic Study of Institutions*]. (Μετάφραση: Γ. Νταλιάνης, Επιμέλεια: Φ. Ρ. Σοφριανός), Αθήνα: Κάλβος.
- Waller, W. 2016. Veblen, instinct and exchange. In: T-H. Jo, and F. S. Lee, eds., *Marx, Veblen, and the Foundations of Heterodox Economics: Essays in Honor of John F. Henry*, London: Routledge, pp.79-101
- Waller, W. T. Jr., 1982. The Evolution of Veblenian Dichotomy: Veblen, Hamilton, Ayres, and Foster. *Journal of Economic Issues*, 16 (3), pp.757-771.
- Βουτυράς, Μ. και Γουλιάκη-Βουτυρά, Α., 2011. *Η αρχαία ελληνική τέχνη και η ακτινοβολία της*. Θεσσαλονίκη: Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών, Ίδρυμα Τριανταφυλλίδη.
- Κεφαλίδου, Ε., 2007. Γεωμετρικά και αρχαϊκά έπαθλα: κείμενα, ευρήματα, εικονογραφία. Στο: Μ. Παϊζη-Αποστολοπούλου, Α. Ρεγκάκος και Χ. Τσαγγάλης, επιμ., *Άθλα και έπαθλα στα Ομηρικά Έπη*, Πρακτικά Ι΄ Διεθνούς Συνεδρίου, Ιθάκη: Κέντρο Οδυσσειακών Σπουδών, σελ.203-229.
- Όμηρος, 1985. *Ιλιάδα*. (Μετάφραση: Ν. Καζαντζάκης και Ι. Κακριδής), Αθήνα: Βιβλιοπωλείο της Εστίας.
- Σακελαρίου, Μ. Β., Μαλτέζου, Χ. Α. και Δεσποτόπουλος, Α. Ι., επιμ., 1999. *Ελληνική Ιστορία, τ. 1: Προϊστορικοί και Αρχαϊκοί Χρόνοι*. Αθήνα: Εκδοτική Αθηνών